

КАДЕНЮК

Леонід Костянтинівич — кандидат технічних наук, перший космонавт України, генерал-майор авіації

ІДЕЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОНСТИТУЦІЇ ЗЕМЛІ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ І ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Автор статті, перший космонавт України, людина, яка на власні очі бачила з космосу всю вразливість планети Земля, піднімає проблему екологічної безпеки як необхідної передумови для досягнення глобальних Цілей сталого розвитку до 2030 року, ухвалених у вересні 2015 р. на Саміті ООН, а також як ключового фактора національної і глобальної безпеки сучасної цивілізації. Він закликає людство змінити концепцію свого існування на планеті, взявши на себе відповідальність за збереження повноцінного природного середовища для нинішніх і майбутніх поколінь. Широке публічне обговорення в різних регіонах світу ідеї Екологічної Конституції Землі, на думку автора, могло б не лише допомогти в поліпшенні екологічної ситуації на планеті, а й певною мірою сприяти зменшенню агресивної мілітаристської політики деяких держав та припиненню воєнних дій і терористичних актів у світі.

Свого часу популярний міжнародний журнал *Socialook International* опублікував статтю з інтригуючим заголовком «Україна врятує світ?». Коментуючи доповідь академіка НАН України Ю.Ю. Туниці на IX Конференції Міжнародного товариства світової екологічної економіки, яка відбулася в грудні 2006 р. в м. Делі (Індія), редакція журналу зазначила, що «внаслідок процесів глобалізації Земля стала не лише унікальною екологічною системою, а й взаємопов'язаною та взаємозалежною економічною системою. При цьому глобальна економічна система домінує над екологічною». Наслідком цього є прогресуюча деградація біосфери, що створює загрозу для життя на планеті. І далі: «Сумний досвід Чорнобильської катастрофи наштовхнув українського вченого на думку про створення Екологічної Конституції Землі, яка б сприяла відверненню екологічної катастрофи». Стаття завершується висновком: «Велике значення має той факт, що шлях порятунку людства від екологічної катастрофи запропонував учений з постчорнобильської України» [1].

І сьогодні, рішуче позбуваючись комплексу меншовартості, ми, українці, насамперед національна інтелектуальна еліта

суспільства, маємо працювати так, щоб дати ствердну і переконливу відповідь на запитання, поставлене на сторінках міжнародного журналу: «Так, Україна може врятувати світ». Хотілося, щоб ця теза утверджувалася в нашому суспільстві.

Є вельми поважна причина того, що я вирішив опублікувати свою статтю саме у «Віснику Національної академії наук України» – найавторитетнішому журналі вітчизняних учених. Це – виняткова соціальна роль науки в добу науково-технічної революції. Пам'ятаймо, що академік В.І. Вернадський рушійною силою розвитку майбутньої ноосфери – сфери розуму – вважав саме науку, яка є інтегральним інтелектом суспільства [2, 3]. Кому, як не вченим, з позицій розуму будити громадськість, пояснюючи всю небезпечність нинішньої ситуації і пропонуючи оптимальний вихід з неї? До речі, прикладом громадянської активності вчених може бути Заява Загальних зборів НАН України від 3 квітня 2014 р. про екологічні наслідки російської агресії [4].

Крім того, журнал «Вісник НАН України» вже неодноразово публікував матеріали, що стосуються розвитку і поглиблення концепції Екологічної Конституції Землі, обґрунтованої вченими та неодноразово оприлюдненої офіційними особами України в ООН [5]. На продовження цієї актуальної теми хочу акцентувати увагу на ще одному, дуже важливому, на мій погляд, аспекті ідеї Екологічної Конституції Землі, а саме – її ролі у забезпеченні національної і глобальної безпеки. Започаткування процесу офіційної підготовки проекту Екологічної Конституції Землі та його широкого публічного обговорення в різних регіонах світу, на моє переконання, могло б, крім іншого, значною мірою сприяти припиненню воєнних дій і терористичних актів у світі.

Думаю, читачі вибачать мені дещо нетрадиційний для наукового журналу стиль, коли «академічність» викладу конкретних думок переплітається з емоціями і особистими враженнями людини, яка побувала в космосі й бачила звідти нашу планету. Адже у польоті космонавти виконують функції, так би мовити,

космічного дозору за всією планетою. У ст. 5 «Договору про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла» від 27.01.1967 так і записано: «Держави – учасниці цього Договору розглядають космонавтів як посланців людства в космос ...» [6].

Уперше висунуто і обґрунтовано академіком НАН України Ю.Ю. Туницею на науковій Конференції в Університеті Гофстра (США) в 1992 р. ідею Екологічної Конституції Землі було підтримано і розвинуто в публікаціях Михайла Голубця, Дмитра Зербіно, Михайла Костицького, Юрія Шемшученка, Едуарда Семенюка, Петра Стецюка та інших вітчизняних учених, а також Пола Баррезі, Джошуа Фарлея, Річарда Фолка, Джона Беккера, Данієла Боданського, Вільяма Кітона, Роберта Костанзи (США), Герта Ван Хоріка (Бельгія), Дітера Блюменвітца (Німеччина) та інших авторів. Найважливіші публікації із зазначеної проблематики сконцентровано в книзі «Екологічна Конституція Землі. Методологічні засади», яка вийшла друком у 2011 р. спочатку українською мовою, а згодом була перекладена російською та англійською [7].

Важливо також зазначити, що відомий український юрист-міжнародник, професор Володимир Василенко ще в 1987 р. підготував наукову працю «Екологічна безпека як елемент всеохоплюючої системи міжнародної безпеки» [8]. У 1988 р. він запропонував МЗС СРСР документ «Основні положення Всесвітнього договору про охорону природи Землі», який був прийнятий позитивно. Тому, незважаючи на близькі за змістом пропозиції Франції та низки інших країн, можна стверджувати, що пріоритет у формуванні концепції новітньої системи міжнародної екологічної безпеки у вигляді ідеї Екологічної Конституції Землі належить Україні.

Дещо згодом сталося так, що до проблем екологічної безпеки певним чином долучився і я. У лютому 2013 р. у газеті «День» було надруковано наш з академіком Ю.Ю. Туницею діалог «Земля в небезпеці» [9]. Під час спілкування з цим відомим ученим мимоволі пригадали-

ся незабутні враження від космічного польоту, виникли тривожні думки про долю нашої планети, про сучасний спосіб життя людства, що наражає всіх нас на небезпеку. З часом ці роздуми ставали дедалі актуальнішими, оскільки ситуація у світі не лише не змінювалася на краще, а навпаки, з різних причин погіршувалася. Стає зрозумілим, що людство неухильно й невпинно наближається до самого краю прірви, про яку ще в другій половині минулого століття писав Ауреліо Печчеї — перший президент Римського клубу [10]. Найбільш глибоко цю проблему було висвітлено у фундаментальній доповіді Міжнародної комісії з довілля й розвитку під головуванням Гру Харлем Брундтланд «Наше спільне майбутнє» (1987) [11].

Отже, питання, що стосуються ідеї Екологічної Конституції Землі, набувають у сучасних умовах особливої гостроти, стають дедалі більш актуальними, особливо у зв'язку з прийняттям і ратифікацією більшістю держав світу Паризької угоди (2015) з кліматичних змін. Ефективна реалізація вимог Паризької угоди можлива лише за умови (*sine qua non*), що світове співтовариство матиме Основний закон, який визначатиме норми економічної поведінки всіх країн світу з урахуванням екологічних обмежень. Тобто потрібен закон, згідно з яким формуватиметься екологічно безпечна економіка — як національна, так і глобальна — з метою досягнення цілей сталого розвитку. Без такого документа обов'язкової юридичної сили (*jus cogens*) світ уже в найближче десятиліття може опинитися, як стверджують учені, на межі екологічної катастрофи (точки неповернення). І тоді жодні економічні кроки щодо виходу з кризи природного довілля вже не дадуть бажаного результату.

Коли знаходишся в космосі, мимоволі порівнюєш Землю з іншими планетами Сонячної системи, які доводилося бачити на космічних знімках, і це дає глибше усвідомлення особливості нашої планети, адже перше, що впадає в очі, — це свідчення наявності бурхливого життя на Землі.

На земній орбіті особливо гостро усвідомлюєш безглуздість людських зусиль і неймовір-

них витрат, спрямованих на створення, розміщення і зберігання ядерної, хімічної, бактеріологічної зброї та інших засобів самознищення людства, злочинність нарощування могутності військових блоків, які за лічені хвилини можуть зруйнувати нашу планету, знищити всю красу, що відкривається очам космонавтів. Усі ці дії сприймаються як злочин людини проти самої себе, проти життя на Землі. Феномен Землі як особливої планети Сонячної системи, її унікальність, витончена краса аж ніяк не сумісні з військовою діяльністю людини.

Хочу наголосити, що з космосу наша планета сприймається не як сукупність держав, розділених кордонами, а як єдиний живий організм, а людство — як екіпаж космічного корабля під назвою «Земля», який зі швидкістю майже 30 км/с летить у просторах космосу навколо Сонця.

На мою думку, офіційне започаткування процесу підготовки проекту Екологічної Конституції Землі та його публічного обговорення, а тим більше прийняття цього безпрецедентного документа, може докорінно змінити міжнародну, економічну, екологічну, соціальну та військову політику. Повернення людства обличчям до середовища свого існування безумовно вплине на політиків, які приймають рішення, певною мірою спинить (або принаймні сповільнить) войовничий запал деяких з них. Подивившись на Землю з космосу, можна запевнити, що не потрібно і не варто так марнувати нашу планету, бо вона єдина для всіх нас.

Коли на початку польоту в стані невагомості я «підплив» до ілюмінатора, переді мною відкрилася картина неповторної краси та величі Землі й Космосу. Наша планета має неймовірно гарний ніжно-лазуровий колір, оповита тонким серпанком прозорої блакиті й виглядає надзвичайно тендітною, що лише підкреслює її життєздатність.

Враження від побаченого з орбіти стали джерелом роздумів і міркувань над земними проблемами. Погляд із космосу сприймається як погляд з іншого світу, надзвичайно цікавого, з величезними можливостями, який дає змогу бачити та відчувати те, що ніколи не побачиш і

не відчуєш на Землі. Земні проблеми немовби наочно конкретизуються, сприймаються гостріше, стають більш значущими. На тлі надзвичайно жорстких умов космосу придатність нашої планети до життя виглядає як справжнє вселенське диво. І людство зобов'язане цінувати це диво і мати почуття відповідальності за збереження біосфери. Лише так ми будемо гідні високого звання Людини.

Там, у космосі, я постійно замислювався над тим, хто ми, навіщо і куди прямуємо. Виникали думки й про те, що нинішній спосіб господарювання не узгоджується із законами Природи і його необхідно радикально змінювати.

Мимоволі пригадується знаменитий Маніфест Рассела—Ейнштейна 1955 року [12], в якому видатні вчені Макс Борн, Персі У. Бріджмен, Альберт Ейнштейн, Леопольд Інфельд, Фредерік Жоліо-Кюрі, Герман Мюллер, Лайнус Поллінг, Сесіл Ф. Пауелл, Джозеф Ротблат, Бертран Рассел, Хідекі Юкава закликали інших учених і світову громадськість підтримати вимогу, щоб суперечки між державами, які можуть призвести до третьої світової війни, вирішувалися тільки мирними засобами. Варто особливо наголосити, що вчені виступили «не як представники того чи іншого народу, континенту або віросповідання, а як люди, як представники людського роду, подальше існування якого стає сумнівним». Щоправда, автори маніфесту наголошували, що всі конфлікти є другорядними порівняно з «титанічною боротьбою між комунізмом і антикомунізмом» [12]. У ті часи ця боротьба дійсно була глобальною проблемою, але вже був приклад, як перед загальною загрозою фашизму навіть той біполярний світ (комунізм і антикомунізм) зумів об'єднатися для порятунку життя і свободи на Землі.

Нині ідеологічної проблеми «комунізм — антикомунізм» вже немає. Залишається споконвічна проблема суперечностей між обмеженими потребами і обмеженими ресурсами та параметрами природного довкілля (у тому числі його здатністю поглинати відходи). Здавалося б, сучасну проблему еколого-економічної кризи вирішити простіше. Адже,

як пише М. Реймерс, «усім людям хочеться жити, і жити в здоровому середовищі. Якими б значущими не були економічні цілі, вони тьмяніють перед екологічними потребами» [13]. Насправді ж економічна поведінка держав, особливо великих, не дозволяє пом'якшити гостроту екологічних проблем. Перехід на альтернативні джерела енергії та екологічно безпечну економіку загалом триватиме ще довго (оптимістичний сценарій) або не відбудеться взагалі (песимістичний сценарій).

Сьогодні, маючи 30-річні незагоєні рани Чорнобиля, не можна не реагувати на наміри побудувати ще 7 атомних електростанцій у різних регіонах України. Не можна й далі терпіти те, що в Києві й досі зберігаються вкрай небезпечні для здоров'я відходи ртуті, що очисні споруди в столиці перебувають під загрозою руйнування. Мусимо робити щось конкретне у Маріуполі та інших містах, де люди задихаються від забрудненого промисловими викидами повітря. Необхідно нарешті вжити заходів для усунення загрози прориву дамби з відходами калійних добрив у Калуші Івано-Франківської області, де назріває екологічна катастрофа міжнародного масштабу. Подібних фактів, на жаль, безліч як в Україні, так і у світі загалом. А воєнні дії останнього часу (як в Україні, так і в інших регіонах планети) постійно і катастрофічно збільшують цю небезпеку. Що саме зараз відбувається в затоплених шахтах Донбасу, достеменно не знає ніхто. Донецька область, як заявив перший заступник голови Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні Александр Хуг [14], опинилася під загрозою забруднення відходами фенольного заводу, сховище якого розташоване у с. Новгородське в безпосередній близькості до лінії розмежування.

Як казали ще стародавні греки, все пізнається в порівнянні. Тож варто згадати, як влада Японії в березні 2011 р. відреагувала на природне лихо — нищівний землетрус та цунамі, якими було зруйновано атомну електростанцію «Фукусіма-1». Тоді внаслідок суспільного шоку було прийнято рішення про закриття всіх 50 японських атомних електростанцій. Це було зроблено під тиском громадськості, яка

добровільно обмежила своє споживання і звичний комфорт. Влада Японії розглядає можливість повністю відмовитися від використання атомної енергії до 2030 року. Це, звичайно, станеться лише за умови, що не візьме верх логіка homo economicus.

У народі кажуть, що мудрий вчиться на чужій біді. Інші народи вчать на нашій та японській, а ми навіть на своїй не можемо. Свого часу Верховна Рада України під впливом наслідків чорнобильської катастрофи також оголосила мораторій на будівництво нових АЕС в Україні, але діяв він, на жаль, недовго. Український парламент вже 6 вересня 2012 р. затвердив новий закон про добудову на Хмельницькій атомній електростанції третього й четвертого енергоблоків, незважаючи на те, що проект АЕС із реактором ВВЕР-1000 (розроблений ще у 1970-х роках) не відповідає сучасним вимогам безпеки.

Масштабність побаченого мною в космосі сприяла народженню думок глобального характеру, змусила замислитися над багатьма земними негараздами, сприяла глибшому усвідомленню й осмисленню проблем людського суспільства — наскільки розумно (за В. Вернадським) воно живе і функціонує.

Гадаю, що для виживання і розвитку світової цивілізації необхідним є формування нового еколого-економічного способу мислення людини та суспільства, а також домінування екологічно безпечного способу господарювання і, відповідно, створення на принципово нових ідеологічних засадах політичної сили, яка б наполегливо лобіювала в парламентах прийняття відповідних законів, що враховують органічні взаємозв'язки й залежності між людиною та природою, між суспільством і природним довкіллям. Очевидно, що масштабність і важливість проблеми не дозволяє урядам самотійно її вирішувати. Потрібна підтримка громадськості, а також принципово інший підхід до господарської діяльності, спрямований на подолання суперечностей між економічною та екологічною системами і забезпечення конструктивного розв'язання проблем сталого розвитку. Однак, судячи з реалій

нашого життя, цього ще не розуміють нинішні політичні партії України — ані провладні, ані опозиційні.

Чому ж проблема нової ідеології не цікавить наших політиків, а науковці недостатньо активно працюють над її обґрунтуванням? Можна сказати й ширше (не лише в українському контексті): створюється враження, що у політиків і бізнесменів усього світу немає ще достатньо глибокого розуміння сутності змін у взаємовідносинах природи і людини як її частини, що відбулися у XXI ст. Озброєна могутньою технікою і технологіями, людина, як органічна складова природи, стала «неприродною». Я б навіть сказав — антиприродною. Вона створила собі небезпечну ілюзію незалежності від природи (про що вчені вже багато писали).

Мені, як людині, якій випала рідкісна доля неодноразово облетіти нашу планету й на власні очі побачити її з космосу, дуже близькою і зрозумілою видається ініціатива створення Екологічної Конституції Землі. На мою думку, зараз ученим різних спеціальностей з різних країн світу потрібно разом ретельно підготувати проект Екологічної Конституції Землі, а дипломатам посилити роботу щодо визнання і прийняття цього документа в ООН. До речі, такий збіг обставин, випадковий чи ні, — того самого 1997 р., коли я з гордістю та хвилюванням уперше розгорнув у космосі прапор України, на сесії Генеральної Асамблеї ООН саме від України вперше пролунала ідея Екологічної Конституції Землі.

Ставши складовою зовнішньої політики України, ця конструктивна ідея може слугувати точкою дотику інтересів усіх країн — членів ООН, стати основою для рівноправного діалогу України як із Заходом, так і зі Сходом, що в майбутньому сприятиме піднесенню авторитету нашої держави та ефективному вирішенню багатьох проблем, пов'язаних насамперед із цілісністю території і недоторканністю кордонів України.

Повертаючись до побаченого в космосі, пригадую й відчуття гострої тривоги. Наприклад, одразу помітив надзвичайно тонкий прошарок атмосфери, який немовби півкою огортає

нашу планету. Його товщину можна чітко визначити. На тлі космічного простору земний горизонт оповито тонкою виразною світлоголубою, пронизаною яскравими сонячними променями, дугою атмосфери. Відверто кажучи, ця обставина сильно мене вразила і навіть пригнітила. Майнула думка: невже життя існує лише в такому тонесенькому шарі, надзвичайно маленькому порівняно з розмірами самої планети? З гіркою побачив, наскільки Земля вразлива й фактично незахищена ззовні. І саме у космосі гостро усвідомлюєш, що наша спільна домівка в небезпеці. Атмосфера Землі — це фактично єдиний природний «панцир», який захищає нашу планету від можливих космічних катаклізмів. Це ж яка відповідальність лежить на нас за його збереження! І наскільки нерозумно ми використовуємо цей дар життя!

Ми вже навчилися розраховувати траєкторії руху космічних об'єктів та передбачати критичне зближення Землі з ними. Ймовірність зіткнення нашої планети з іншим космічним тілом досить мала, але вона існує і може мати катастрофічні наслідки, як це вже було в історії планети. Тому, використовуючи та вдосконалюючи найсучасніші технічні засоби й методики, потрібно робити все можливе, щоб уникнути катастрофи. Інтелект людини має бути спрямований на вирішення і цієї актуальної та пріоритетної проблеми.

Одним із шляхів запобігання космічним катастрофам (подібним до падіння Тунгуського метеорита) може бути створення на Місяці постійної астрофізичної радіообсерваторії, за допомогою якої можна безперервно спостерігати за космосом. Це важливо також і для відкриття інших форм життя, позаземних цивілізацій і «братів по розуму». Те, що раніше здавалося фантастикою, може бути вирішене з використанням цілеспрямованих місячних проектів і привести до абсолютно неочікуваних відкриттів, звісно, за умов гарантованого миру на нашій планеті. І ми набагато швидше отримаємо відповідь на питання: хто ми є і куди прямуємо.

Ще раз наголошую: усвідомлення того, що Земля в космосі є середовищем життя, допо-

магає зрозуміти її особливе призначення. Унікальність і краса нашої планети, її феномен у Всесвіті не сумісні з війнами та будь-якими збройними конфліктами, що несуть людям смерть, страждання та руїни на місці колишніх квітучих поселень. Дехто з військових виношує плани виведення на земну орбіту ударного виду озброєння, зокрема й ядерного. Такі діяння стали б величезним злочином проти людства. Ще великий німецький філософ XVIII ст. Іммануїл Кант на схилі свого життєвого шляху мріяв про суспільство без воєн, про вічний мир на Землі, розглядав це як запоруку щасливого життя людей у суспільстві. Задум космічних воєн повертає людину, озброєну потужними технологіями XXI ст., у середньовіччя, ігнорує розвиток інтелекту та цивілізаційне призначення людини на Землі. Нині необхідність припинення будь-яких збройних конфліктів у світі (а також міжнародного тероризму), безперечно, сприймається як аксіома концепції сталого розвитку.

Прикро було споглядати з космосу масштабні наслідки антиекологічної людської діяльності: забруднення атмосфери промисловими викидами, моря й океани в розливах нафтопродуктів, смоги над індустріальними центрами, лісові пожежі, чорні бурі тощо. І відповідальність за ці явища лежить насамперед на людях. Для порятунку планети нам необхідно терміново вирішити цілу низку екологічних і техніко-технологічних проблем. Забруднення навколишнього середовища, виснаження природних ресурсів, зменшення біологічного різноманіття, антропогенні катастрофи — до цих планетарних лих людина, на жаль, має прямий стосунок. Наше ставлення до природного довкілля непомірно корисливе і злочинно безвідповідальне як перед нинішнім, так і перед прийдешніми поколіннями, а зрештою, перед усім живим на Землі. Саме такий невтішний висновок напрошується під враженням побаченого з космосу.

Орбітальний політ навколо Землі дає унікальну можливість наочно спостерігати цілісність біосфери нашої планети. Вважаю, що людство ще не усвідомлює повною мірою

її значущості, не розуміє того, що саме завдяки біосфері воно й існує. Тому пожежі в лісах Бразилії чи В'єтнаму або в будь-якому іншому куточку Землі, плями розлитої на поверхні океану нафти — це проблеми не лише окремих регіонів планети. Вони мають глобальний характер і завдають шкоди всій біосфері Землі як єдиному цілісному живому організму [3].

Мої колеги й друзі, астронавти і космонавти з різних країн, постійно фіксують прогресуюче спустелювання нашої планети — перетворення на мертву пустелю територій, раніше заселених різними формами життя, а також скорочення у багатьох регіонах планети площ, зайнятих лісами. Це, зокрема, стосується й України. Як відомо, лісистість нашої країни вже давно є набагато нижчою за середньоєвропейську (15,9 і 34,0% відповідно), і подальше скорочення площі лісів стає одним із загрозливих факторів погіршення умов життя суспільства. У світовому ж масштабі впродовж останніх 500 років площа лісів скоротилася втричі. Водночас відомо, що ліси планети продукують 50% усього кисню атмосфери Землі, а другу половину постачає зелений планктон водоростей Світового океану, який також дедалі більше потерпає від безвідповідальної діяльності людства. Нинішній рівень лісистості планети становить 26–28% площі світового суходолу, і це необхідний мінімум для збереження біосфери Землі. Забувати про це людство не має права.

І ліси, і океани добре видно з космосу. У процесі спостереження за водною поверхнею океанів і морів Землі виникають тривожні думки про стан гідросфери як важливої складової біосфери, оскільки пригадуються атомні підводні човни, які використовують військові. Кожен атомний підводний човен — це «плавучий Чорнобиль», у разі аварії підводні течії можуть рознести його смертельні викиди по всій планеті. Саме при погляді на Землю з орбіти стає особливо очевидною їх надзвичайна небезпека для природного середовища планети.

Всесвіт — це невичерпне джерело знань, потрібних для збереження та прогресу земної цивілізації. Політ у космос збагачує наші знання про планету, допомагає ще більшою мірою

відчутти себе її мешканцем, по-особливому закохатися в неї. Космічний політ надає людині неймовірні можливості глибше вивчити себе як біологічну істоту, розкрити невідомі до цього можливості організму.

Велич Землі, таємнича глибина і безкрайність самого космосу спонукають до глобальності мислення й оцінки побаченого, різноманітних припущень про взаємозв'язок життя на Землі з космосом. Із земної орбіти стає очевиднішою нераціональність використання біосфери. Якось болісно й гірко відкривається недосконалість людського суспільства та законів його буття. На жаль, людина ще не усвідомила свою високу відповідальність за планету, на якій живе, — такий гнітючий висновок також став неминучим наслідком вражень від космічного польоту навколо Землі.

Людство має якомога швидше змінити концепцію свого існування на планеті, й Екологічна Конституція Землі може істотно допомогти в цьому. Основа земного буття полягає в тому, що життя має продовжувати життя, еволюційно удосконалюючи його, а не прямувати до самознищення. Цивілізаційність людського суспільства як природний поступ еволюційного розвитку, інтелект людини повинні спрямовуватися на збереження біосфери нашої планети як середовища, завдяки якому й існує життя на Землі.

У сучасному бутті України, як нам усім добре відомо, є чимало сумних і похмурих реалій. Крим і Донбас, катастрофічне зубожіння народу, масове безробіття й трудова міграція (особливо молоді), продовження та поглиблення економічної кризи, загострення екологічних негараздів, егоїзм та моральне виродження олігархічно-чиновницької верхівки, які живуть за горезвісним принципом «після нас хоч потоп», відсутність чітких і реальних перспектив розвитку суспільства, депресія і зневіра людей у власних силах, у майбутньому... Усе це руйнує нашу національну безпеку.

Проте ці загрози стосуються не лише нашої країни, а й усієї людської цивілізації і проявляються в різних аспектах життя — соціально-економічному, ресурсному, воєнному, еко-

логічному, демографічному, етнокультурному, соціопсихологічному та ін. Найхарактерніша особливість екологічного боку всіх проблем суспільства полягає в тому, що буквально вся життєдіяльність людей відбувається в природному доквіллі. Саме тому всі зазначені аспекти тісно пов'язані з екологічною площиною розвитку суспільства. У цьому контексті Екологічна Конституція Землі може стати важливим внеском як української, так і світової науки у розв'язання складних нагальних завдань людства.

Екологічний фактор уже давно і багатогранно увійшов у життя кожного з нас. Звикання людей до неякісного природного доквілля — шкідливої для здоров'я питної води, генетично модифікованих продуктів харчування, забрудненого атмосферного повітря, змін клімату тощо — таїть у собі смертельні ризики. Усвідомлення ж реальних екологічних загроз дає шанси на їх уникнення.

Момент істини полягає в тому, що агресія Росії проти України вкрай загострила потребу кардинально змінити нинішню модель світового порядку. Людство має виграти цей цивілізаційний поєдинок і започаткувати цілком нові відносини між державами і народами, а водночас — між Людиною і Природою, без чого неможливо досягти сталого розвитку.

Нинішня загарбницька війна Росії в Україні, на відміну від воєн минулого, ведеться на територіях, перенасичених промисловою інфраструктурою (атомні електростанції, хімічні підприємства, гігантські дамби, сховища токсичних відходів тощо), руйнування якої загрожує величезною екологічною небезпекою. Страждання й колосальні економічні збитки від імовірних екологічних катастроф можуть сукупно перевершити втрати від воєнних дій та чорнобильської катастрофи.

Для досягнення цілей сталого розвитку насамперед потрібно усунути причини воєнних конфліктів, незалежно від того, де проявить себе озброєне божевілля, і запустити потужні правові, технологічні та економічні механізми запобігання змінам клімату й екологічним катастрофам.

Україна має наполягати на визнанні цілісності ідеї Екологічної Конституції Землі, яка складається з двох нерозривних частин: дефінітивної (нормативної) та інституційної (регуляторної). Дефінітивна має містити екологічно допустимі норми економічної поведінки суб'єктів господарювання, санкції та стимули екологічно безпечної зеленої економіки. Інституційна — порядок формування та функціонування в системі ООН ефективного механізму гарантій безпеки та виживання людства через заснування Світової Екологічної Організації та інших органів, відповідальних за дотримання норм Екологічної Конституції Землі.

Просуваючи ідеї Екологічної Конституції Землі, слід знайти способи «примусити до миру» агресорів, дати світовій спільноті надію на побудову нової всеохопної системи колективної безпеки. Наша планета — в небезпеці. Ми ризикуємо нашим життям, а ще більше — життям майбутніх поколінь. Тому усвідомлення екологічних загроз має стати поштовхом до рішучих дій. Пробуджуймо розум і, керуючись ним, активно протидіймо екологічним викликам. Це завдання всіх і кожного з нас.

Годі сподіватися, що ця проблема вирішиться сама по собі або що прийде нова влада, яка екологічну проблематику поставить у центр своїх інтересів. Цього не буде, якщо екологічно свідоме громадянське суспільство не чинитиме на владу жорсткого тиску. Тому слід формувати нове, екологічно свідоме, суспільство, для чого потрібні відповідна освіта, виховання й ширший діалог суспільства, влади, політиків і бізнесу.

Аналізуючи реальні екологічні загрози, що нависли над людством, закликаю всіх громадян планети Земля пробудитися від небезпечного летаргічного сну. Закликаю до мирної, безкровної екологічної революції у свідомості людей; революції, яка необхідна для збереження життя на Землі. Адже головне завдання Екологічної Конституції Землі — збереження повноцінного природного середовища для нинішнього і прийдешніх поколінь [15].

Потрібно невідкладно зібрати авторитетний міжнародний авторський колектив з представ-

ників різних галузей знань та різних регіонів світу для підготовки кваліфікованого проекту Екологічної Конституції Землі. Подібно до Конституції США, згідно з якою і президентів країни не все дозволено, необхідно виписати таку конституцію, норми якої не порушували б суверенітету жодної країни, але при цьому накладали б екологічні обмеження для захисту життя й добробуту людей на планеті.

Погляд на Землю з космосу переконує в необхідності відстоювати ідею Екологічної Конституції Землі як чинника безпеки і сталого розвитку сучасної цивілізації — в ім'я майбутнього як України, так і всього людства. У зв'язку з цим маю намір звернутися до своїх колег, космонавтів і астронавтів світу, з пропозицією підтримати цю далекосяжну ідею на рівні ООН, особисто її Генерального секретаря, глав держав і урядів, учених і фахівців, релігійних, політичних, військових і громадських діячів, представників бізнесових кіл, а також усіх громадян планети Земля.

Слід нарешті зрозуміти, що екологічна безпека є складовою частиною загальної безпеки,

добробуту і миру на Землі та обов'язковою передумовою сталого розвитку. Тому вчені мають докласти ще багато зусиль для опрацювання концепції і змісту майбутньої Екологічної Конституції Землі. При цьому хочу застерегти усіх, хто працюватиме над підготовкою проекту цього безпрецедентного економіко-правового акта, спрямованого на збереження роду людського, що ідея Екологічної Конституції Землі наражатиметься на спротив з боку традиційного бізнесу і недалекоглядних політиків у всьому світі. Жодна велика національна чи міжнародна компанія не захоче добровільно, навіть заради збереження людства, втрачати свій капітал у вигляді антиекологічних технологій, які поки що приносять величезні прибутки. Перехід на екологічно безпечні технології і альтернативні джерела енергії потребуватиме великих коштів на заміну діючих застарілих технологій та перепідготовку людей, навчених працювати на традиційному обладнанні. Тому слід бути готовими до тривалої боротьби за втілення ідеї Екологічної Конституції Землі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ukraine to Save the World? *Sociallook International*. 2007. **33**(2): 4–6.
2. Вернадский В.И. *Научная мысль как планетное явление*. М.: Наука, 1977.
3. Вернадский В.И. *Биосфера и ноосфера*. М.: Наука, 1989.
4. Заява Загальних зборів Національної академії наук України. *Вісник НАН України*. 2014. № 5. С. 86. <http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/Zayava.pdf>.
5. Туниця Ю., Семенюк Е., Туниця Т. Фактори глобалізації і стратегія сталого розвитку. *Вісник НАН України*. 2004. № 7. С. 3–14; Туниця Ю. Екологічна Конституція Землі: сутність і концептуальні засади. *Вісник НАН України*. 2005. № 11. С. 32–42; Шемшученко Ю. Екологічна Конституція Землі: від ідеї до практичного втілення. *Вісник НАН України*. 2007. № 9. С. 3–7; Туниця Ю., Семенюк Е., Туниця Т. Діалектика глобалізації в контексті екологічного імперативу. *Вісник НАН України*. 2008. № 2. С. 8–24; Туниця Ю., Семенюк Е., Туниця Т. Методологічні основи Екологічної Конституції Землі. *Вісник НАН України*. 2010. № 5. С. 7–15; Туниця Ю.Ю. Про концепцію стимулювання екологічно безпечної економіки. *Вісник НАН України*. 2012. № 5. С. 26–29.
6. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, від 27.01.1967. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_480.
7. *Екологічна Конституція Землі. Методологічні засади*. Ч. 2. (За ред. Ю.Ю. Туниць). Львів: РВВ НЛТУ України, 2011; *Экологическая Конституция Земли. Методологические основы*. (Под ред. Ю.Ю. Туницы). Луцк: Волинські старожитності, 2012; *World Environmental Constitution. Methodological Foundation*. (Ed. by Yu. Tunytsya). (Lviv: Ukrainian National Forestry University Press, 2014).
8. Василенко В.А. Экологическая безопасность как элемент всеобъемлющей системы международной безопасности. В кн.: *Советская дипломатия в борьбе за мир и международную безопасность: от Декрета о мире к всеобщей системе международной безопасности*: матер. междунар. науч. конф. (9–10 апреля 1987, Москва). С. 68–75.

9. Каденюк Л.К., Туниця Ю.Ю. Земля в небезпеці (діалог академіка і космонавта про необхідність загального усвідомлення екологічних загроз та адекватну їм протидію). *День*. 8–9 лютого 2013 (№ 23–24). С. 9. <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/zemlya-v-nebezpeci>.
10. Печчеи А. *Человеческие качества*. Пер. с англ. 2-е изд. М.: Прогресс, 1985. С. 114.
11. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>.
12. The Russell–Einstein Manifesto. London, 9 July 1955. <https://pugwash.org/1955/07/09/statement-manifesto/>. (Манифест Рассела–Эйнштейна. Лондон, 9 июля 1955 г. <http://www.pugwash.ru/history/documents/333.html>.)
13. Туниця Ю.Ю. *Екоеконіміка і ринок: подолання суперечностей*. К.: Знання, 2006. С. 18.
14. ОБСЄ просить розвести сили біля Новгородського, щоб уникнути хімічного забруднення Донеччини. http://zahid.net/news/showNews.do?obsye_prosit_rozvezti_sili_bilya_novgorodskogo_shhob_uniknuti_himichnogo_zabrudnennya_donechchini&objectId=1415775.
15. Туниця Ю.Ю., Семенюк Е.П., Туниця Т.Ю. Методологічні основи Екологічної Конституції Землі. *Вісник НАН України*. 2010. № 5. С. 7–15.

L.K. Kadenyuk

THE IDEA OF THE WORLD ENVIRONMENTAL CONSTITUTION
AS A FACTOR OF NATIONAL AND GLOBAL SECURITY

The idea of World Environmental Constitution is considered by the author as an important tool for ensuring the national and global security. Launching of the official process for drafting of the World Environmental Constitution and its wide public discussion throughout the world would have significant effect, beside all, on hampering hostilities and terrorist acts.